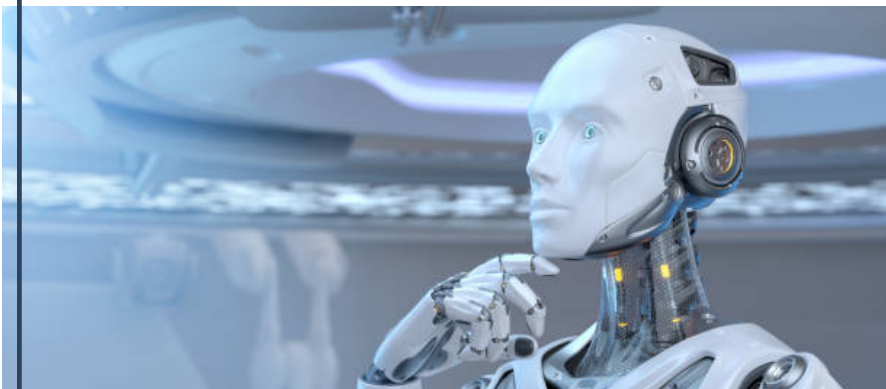

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

“MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR SAQLASHDA “YASHIL IQTISODIYOT”, “YASHIL MOLIYA”, “YASHIL BUXGALTERIYA” VA ILG‘OR MUHANDISLIK MAKTABLARINI ILMIY-AMALIY INTEGRATSIYALASHTIRISH DOLZARBLIGI”

Maqola va tezislar to‘plami

2025-YIL
30-MAY

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 185 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 11-martda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Omborxonada wms tizimidan foydalanishni afzalliklari.....	16
G'ofurov Shoxjaxon Abdumajit o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Интеграция проектного офиса в корпоративную структуру строительной компании, работающей по ерс-контрактам.....	21
Махмудов Сардор Козим угли	
Investitsion muhit va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili	24
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyati to'g'risidagi itimoiy-iqtisodiy qarashlar tahlili	27
Abduvohidov Behzod XXX	
Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishning asosiy yo'nalishlari.....	30
Jo'rayev Eldor Berdibekovich	
O'zbekistonda davlat budjetini kupaytirishda soliqlarni ahamiyati.....	34
Karimova Gulbahor Normurodovna	
Dunyo oziq-ovqat bozorining dinamik rivojlanishidagi o'zgarishlar, qiyinchiliklar va ularning yechimlari	36
Tolipova Baxtigul Farxodovna	
Исследование тепловых и диффузионных процессов при азотировании зубчатых колес в вакуумной среде	39
Жасурбек Юлдашбоевич Холмирзаев	
Axborot tizimlaridan foydalangan holda tashkilotni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilishni takomillashtirish	49
Xujamova Shahrizoda Otabek Qizi	
Sanoat sektorida dekarbonizatsiya va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish strategiyalari	52
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Sanoat rivojlanishini ekonometrik modellash (Surxondaryo viloyati misolida)	56
Xalmuratov Zakirjan Mekkamovich	
"Yashil iqtisodiyot" – barqaror taraqqiyot omili.....	58
Lapasova Kamola Farhod qizi	
Umumta'lim maktablarida informatika fanini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	60
Raxmonov Baxtiyor Azzamovich	
"Makroiqtisodiy masalalarni yechishda matematik modellarning ahamiyati"	63
Abdiraimov Abbas Xolmurod O'g'li	
Moda marketingida iste'molchilarning ichki ehtiyojlari va xulq-atvoriga asoslangan yondashuvlar	67
Tuxtaeva Oydinoy Normamatovna	
O'zbekiston Respublikasida standartlashtirish siyosatida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik tahlili	72
Raximov Ilyos Muydinovich	
Tijorat banklarida omonatlarni jalb qilishda mijoz sodiqligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar	75
Raximov Shoxrux Furqatovich	
Raqamli bank xizmatlarida sun'iy intellektdan foydalanishning istiqbollari va xavfsizlik masalalari	78
Erdonayev Aliqul Xalimovich	
Ta'minot zanjirini optimallashtirish yo'llari.....	82
Matkarimova Umida Alisher qizi, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
The role of global value chains in international trade competition.....	85
Rakhmonova Dildora Ergash Qizi	
Электронная коммерция в узбекистане: государственные стратегии, технологический прогресс и барьеры развития.....	88
Махаммадалиева Муслимахон Шерали Кизи	

Modernization of the social protection system through digital technologies and innovative approaches.....	90
Abduzoirov Mukhiddin Umidjon ugli, Qudratov Inomjon Nemat ugli	
Tabiiy va sun'iy tolalar asosida qayta ishlangan mahsulotlarning texnologik sifati va iqtisodiy samaradorligi.....	93
Raximov Furqat Jalalovich	
Maishiy kimyo tovarlari B2B bozori uchun barqaror va yashil taqsimot modellarini ishlab chiqish.....	97
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi	
Chakana savdo va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish	102
Po'latova Sug'diyona Iskandar qizi, Abdullayev Firdavs Sanjar o'g'li, Ravshanova Muxtarama	
Zamonaviy shahar massivlarida xizmat ko'rsatish va boshqarishda "Aqlli shahar" konsepsiyasi	105
Ismailov Najmiddin Ilxamovich	
Germaniyaning ta'minot zanjirlarini boshqarish tajribasidan foydalanishni afzalliklari.....	108
Nuriddinov G'ulomiddin Ziyovuddin o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Ta'minot zanjirida CPFR texnologiyasi foydalanishni afzalliklari.....	111
Komilov Muhammad Yusuf Sardorbek o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Ta'minot zanjirlarini qo'llashda jahon tajribasi.....	115
Karimov Amirxon Anvarovich, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Sug'urtada investisiya faoliyatini tashkil etishni huquqiy asoslari	118
Suyunov Isomiddin Tilovkobilovich	
Yurtimizda amaldagi budjetlararo munosabatlar tartibi, hisobi hamda uning afzalliklari	122
Po'latov Tirkash Sotiboldiyevich	
Aholini ijtimoiy himoya qilish institutlari shakllanishining xorij tajribalari	127
Bobonov N.H.	
Способ организации продуктивной работы преподавателя и его влияние на результативность	131
Гулнора Казимова	
Literature is a reflection of the soul and culture of humanity	136
Sayidova Sayyora Yorikulovna	
Turizm infratuzilmasida transport xizmatlarini integratsiyalash: muammo va yechimlar	140
Vakilov Ruslan Tillabayevich	
Ekoturizm va madaniy meros obyektlariga tashrifni tartibga soluvchi huquqiy normalar	142
Sayfiddinov Sharofiddinxo'ja Najmiddin o'g'li	
Strategies for achieving sustainable growth through green economy transition.....	145
Umida Kakhramonova Gayratovna	
Buxoro viloyatida qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	149
Ro'ziyev Sobirjon Samatovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida mulkni qayta baholash va unga yetkazilgan moddiy zararni aniqlash.....	153
Xadjayev Kamoliddin Fazliddinovich	
Shahar aglomeratsiyasining sifatini ekologik va geologik mezonlar asosida kompleks baholash.....	155
Irgashev Shavkatbek Turdiyevich	
Sanoatda korxonalarining qayta tiklanuvchi energiya manbalari asosida barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash	160
Qalandarova Gulshoda Nazirjon qizi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida hududiy tengsizliklarni kamaytirish usullari.....	165
Ibragimov Baxrom Baxodirovich	
Tog' yon bag'rida joylashgan kon uymlarini ochiq usulda qazib olish xususiyatlari.....	174
I.T. Mislibayev, M.Sh. Ochilova	
Milliy iqtisodiyotda turizmning o'rni va rivojlanish imkoniyatlari.....	176
Xudoyberdiyeva Hilola Himmatovna	
China insurance market experience	178
Jumaboyev Akmal Sheraliyevich	

Tijorat banklarida moliyaviy resurslarning shakllanish manbalari.....	181
Tangirkulov Bekzod Boxadirovich	

TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY RESURLARNING SHAKLLANISH MANBALARI

Tangirkulov Bekzod Boxadirovich

Mustaqil tadqiqotchi, O'zbekiston Respublikasi
Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish
departamentning Davlat moliyaviy nazorati inspeksiyasining
Masofaviy nazorat boshqarmasi boshlig'i o'rinbosari
fayz.tangirkulov@gmail.com

Annotatsiya: Tijorat banklari moliyaviy resurslarining shakllanish manbalarini tadqiq etish bank aktiv operatsiyalarini bankda moliyaviy resurslarning tabiatiga ko'ra safarbar qilish imkonini beradi. Shu bois, mazkur maqolada bank resurslari shakllanishining asosiy yo'nalishlari, xususan, pul va kapital bozori manbalari o'rganildi. Tahlil uchun pul bozori va kapital bozori instrumentlari xususiyatlaridan foydalanildi. Shuningdek, tahlilda O'zbekiston banklari majburiyatlari va kapitali tarkibi 2018–2024-yillar holati keltirib o'tilgan. Tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekistonda bank resurslari shakllanishida pul bozori instrumentlaridan samarali foydalanish va bu jihatdan kapital bozorini rivojlantirish zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, moliyaviy resurslar, pul bozori, kapital bozori, depozit manbalar, nodepozit manbalar, O'zbekiston.

Abstract: The study of sources and methods for the formation of banking resources allows for banking assets operations depending on the nature of the resources. Therefore, in this article, market mechanisms for the formation of banking resources of money and capital were studied. The characteristics of the money market and capital market instruments were used for the analysis. The analysis also mentions the structure of liabilities and capital of domestic banks in 2018–2024. According to the results of the analysis, the formation of banking resources in Uzbekistan is based on the need for the effective use of money market instruments and the development of the capital market in this regard.

Key words: commercial banks, financial resources, money market, capital market, deposit sources, non-deposit sources, Uzbekistan.

Аннотация: Исследование источников и способов формирования банковских ресурсов позволяет осуществлять банковские активные операции в зависимости от характера ресурсов. Поэтому в данной статье были изучены рыночные механизмы формирования банковских ресурсов денег и капитала. Для анализа были использованы характеристики денежного рынка и инструментов рынка капитала. Также в анализе упоминается структура пассивов и капитала отечественных банков в 2018–2024 годах. Согласно результатам анализа, формирование банковских ресурсов в Узбекистане основано на необходимости эффективного использования инструментов денежного рынка и развития в этой связи рынка капитала.

Ключевые слова: коммерческие банки, финансовые ресурсы, денежный рынок, рынок капиталов, депозитные источники, недепозитные источники, Узбекистан.

Jahonda yuz berayotgan geomoliyaviy va geosiyosiy jarayonlar tijorat banklari moliyaviy resurslarini uzoq muddatli va arzon manbalardan jalb qilishni, ular bo'yicha tijorat banklari faoliyatida mavjud majburiyatlari riskini diversifikatsiyalashni, hamda asosiy daromad manbai hisoblanadigan kredit qo'yilmalari samaradorligini oshirish va ularning manbalarini optimallashtirishni talab etmoqda. Ta'kidlash lozim, tijorat banklarida kreditlash

faoliyati uchun barqaror mablag'lar hajmining pastligi, riskli aktiv va muddatli passiv operatsiyalar o'rtasida o'zaro muvofiklikning yuqoriligi, majburiyatlar tarkibida depozit mablag'lari ulushining kamligi kabi dolzarb masalalar kredit qo'yimalari manbalarini optimallashtirish doirasida ilmiy tadqiqotlar olib borish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilishning 2020–2025-yillarga mo'ljallangan strategiyasida tijorat banklarining resurs bazasini mustahkamlash va kapitallashish darajasini oshirish bo'yicha vazifalarning qo'yilganligi tijorat banklari resurslari shakllanishining barqaror o'sishini ta'minlash masalasini chuqur o'rganish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Bank resurslari shakllanishini tadqiq etish uning ichki va tashqi tahlillariga asoslanadi. Bunda jamiyatdagi moliyaviy-iqtisodiy jarayonlarning ta'siri, tijorat banklari rentabelligi ko'rsatkichlari, banklar moliyaviy holati ko'rsatkichlari, bank boshqaruvi samaradorligi natijalari, bank boshqaruvchilari va menejerlari, ichki auditorlari, nazoratchilari, mutaxassislarining darajalari (inson omili), boshqaruv organlarining qarorlari, milliy me'yoriy-huquqiy normalar, ichki risklar, istiqbolli tahlillarni nisbiy va mutloq ko'rsatkichlar yordamida amalga oshirish lozim.

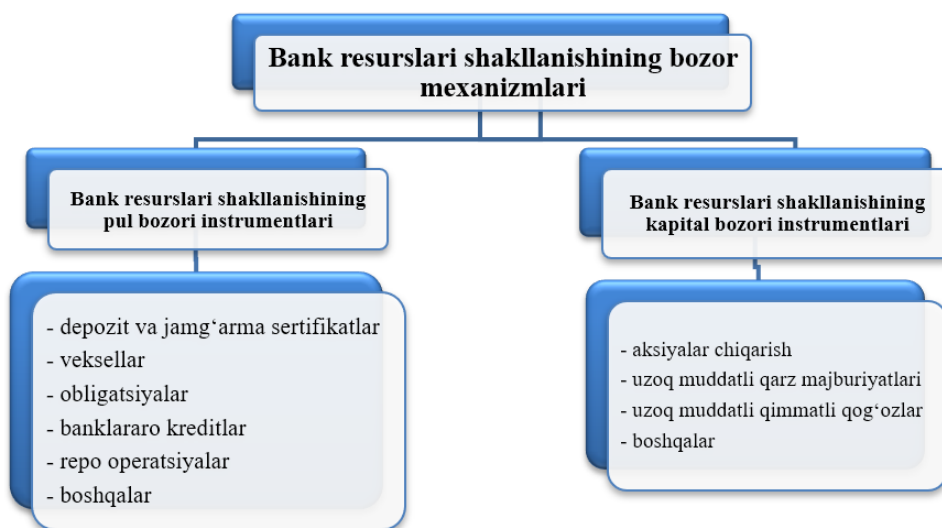
Iqtisodchi olim Berdiyarov B. T. (2020) izlanishlari shuni ko'rsatadiki, "kredit qo'yimalari manbalarining holati va uning tarkibiy tuzulishi bankning kreditlash faoliyati natijalarini oldindan belgilab beradi, shuning uchun doimo kreditlashga zarur bo'lgan resurslarni monitoring o'tkazilishi va qo'yilgan maqsadlardan chetga chiqishlarni aniqlash, kelajakda ularni o'rta muddatda oldini olish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish imkonini yaratib beradi".¹ Shuningdek, Ortiqov U. D. (2023) doktorlik ilmiy ishlarida keltirilishicha: "Tijorat banklarida moliyaviy resurslarni samarali shakllantirish bank siyosatini amalga oshirishning asosiy bosqichlaridan biri hisoblanadi."²

Tijorat banklarining kreditlash faoliyati uchun zarur hisoblangan moliyaviy resurslari banklar tomonidan amalga oshiriladigan passiv operatsiyalari orqali shakllantiriladi. Shundan kelib chiqqan holda, tijorat banklari kredit qo'yimalari manbalarini ikki katta guruhga bo'lish mumkin. Birinchi guruh: tijorat banklarining o'z mablag'lari yordamida kredit operatsiyalarini tashkil etish hisoblansa, ikkinchi guruh: jalb qilingan mablag'lar hisobidan kredit qo'yimalari shakllanadi va ular bank faoliyatining asosiy foizli daromadlarini olib keladi.³

Shuningdek, ba'zi xorijiy adabiyotlarda jalb qilingan resurslarning o'zi ham ikkiga bo'lib o'rganiladi. Bular, birinchi navbatda, tijorat banklari tomonidan jalb qilingan depozit mablag'lari hisoblansa, ikkinchi asosiy manba bo'lib bank tomonidan sotib olingan moliyaviy resurslar hisoblanadi.

Jalb qilingan mablag'lar tijorat banklari aktiv operatsiyalarini, avvalo kreditlash faoliyatini amalga oshirish uchun pul resurslariga bo'lgan ehtiyojni qoplashga asos bo'lib hisoblanadi. Ularning roli bank faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, jalb qilingan mablag'lar bank resurslarining 70 foizidan ortig'ini tashkil qiladi. Bu resurslar bankning aktiv operatsiyalarini amalga oshirishda ishlatiladi, ya'ni bank resurslari daromad olish maqsadida turli xil sohalariga, asosan kreditlash faoliyatiga, yo'naltiriladi.

Quyida keltirilgan rasmda xalqaro amaliyotda tijorat banklari faoliyatida kreditlash uchun zarur moliyaviy resurslar shakllanishining bozor mexanizmlari keltirib o'tilgan.

1-rasm. Tijorat banklarida resurslar shakllanishining bozor mexanizmlari⁴

1 Berdiyarov B.T. "O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining likvidligi va to'lov qobiliyatini ta'minlash masalalari". Iqtisodiyot fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun bajarilgan dissertatsiya avtoreferati. –T.: 2020. BMA, 40 b.;

2 Ortiqov U.D. (2023), "Tijorat banklari moliyaviy resurslari boshqarishni takomillashtirish", DSc. diss. Avtoreferat ma'lumotlari.

3 Ziyodilloev X.R. (2024), "Tijorat banklari kredit portfelini optimallashtirish", Monografiya, Toshkent-2024.

4 Adilov M.M. (2024), "Tijorat banklari kredit qo'yimalari manbalarini optimallashtirish", PhD. diss. Avtoreferat ma'lumotlari.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida aytish mumkinki, tijorat banklarida moliyaviy resurslar shakllanishida ikki asosiy bozor instrumenti muhim ahamiyat kasb etadi: pul bozori instrumentlari va kapital bozor instrumentlari. Pul bozori instrumentlarida banklararo kreditlar, yuridik va jismoniy shaxslarning depozit va omonatlari, Markaziy bank kreditlari, qimmatli qog'ozlarni muomalaga chiqarish orqali resurslarni shakllantirish asosiy usullar hisoblanadi. Shu bilan birga, kapital bozor instrumentlari asosida kredit qo'yilmalari resurslarini shakllantirish aksiyalarni muomalaga chiqarish orqali amalga oshiriladi.

O'zbekiston bank tizimi depozitlarning jalb qilinishi bilan bog'liq holat va ularning majburiyatlar tarkibidagi ulushini quyida keltirilgan jadval ma'lumotlarida ko'rishimiz mumkin bo'ladi.

1-jadval. O'zbekiston Respublikasi bank tizimi majburiyatlari tarkibi va uning o'zgarish dinamikasi ⁵ (foizda)

Manbalar	2019	2020	2021	2022	2023
Depozitlar	37,3	41,1	37,4	41,8	45,4
Markaziy bank hisobvaraqlari	0,3	0,8	0,3	0,2	0,2
Boshqa bank mablag'lari - rezidentlar	3,4	4,3	4,2	3,5	3,9
Boshqa bank mablag'lari - norezidentlar	0,3	0,4	1	1,2	4,8
Olingan kreditlar va lizing	55,6	47,5	49,3	46,5	39,1
Chiqarilgan qimmatli qog'ozlar	0	1,3	3,1	2,8	2,3
Subordinar qarzarlar	0,1	1,8	1,3	1,1	1,4
To'lanishi lozim bo'lgan hisoblangan to'lovlar	1,2	1,1	1,2	1	1,3
Boshqa majburiyatlar	1,8	1,7	2,2	1,9	1,6
Jami majburiyatlar:	100	100	100	100	100

Bozor iqtisodiyoti sharoitida faoliyat yuritayotgan mamlakatlar tijorat banklari moliyaviy resurslari tarkibida asosan depozit mablag'larining ulushi yuqori bo'lishi maqsadga muvofiq, aksincha, nodepozit mablag'larining ulushi past darajada bo'lishi maqsadli hisoblanadi. Misol tariqasida, AQSh bank tizimi resurslari tarkibida nodepozit mablag'larning ulushi o'rtacha 23,2 foizni tashkil etib, e'tiborli jihati shundaki, ushbu manbalarining ham asosiy qismi mahalliy bank tizimidagi kabi banklararo kreditlar va lizing hisobidan shakllanmasdan, balki xalqaro majburiyatlar va nobank moliyaviy institutlarning majburiyatlari hisobiga to'g'ri kelmoqda.

Depozit operatsiyalarini tijorat banklari o'zlarining depozit siyosatlarini asosida olib boradilar. Tijorat bankining depozit siyosati uning kredit siyosati, foiz siyosati va boshqa faoliyat turlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, banklarning resurs bazasini mustahkamlash va uning barqarorligini ta'minlashga qaratilgandir.

Quyida keltirilgan jadval ma'lumotlari asosida mamlakatimiz tijorat banklari depozit manbalari tarkibining yuridik va jismoniy shaxslar kesimida tahlilini ko'rishimiz mumkin.

2-jadval. Tijorat banklari depozit manbalarining tarkibiy tuzulishi⁶ (mlrd. so'm)

Ko'rsatkichlar / Yillar	Jami depozitlar	Yuridik shaxslar depozitlari		Jismoniy shaxslar omonatlari	
		Jami	% da	Jami	% da
2019	91 009	69 957	76,87	21 052	23,13
2020	114 747	87 343	76,12	27 403	23,88
2021	156 190	118 884	76,1	37 306	23,89
2022	216 737	147 989	68,28	68 748	31,72
2023	241 625	155 213	64	86 412	36

Respublikamizda faoliyat yuritayotgan tijorat banklari tomonidan jalb qilingan depozitlar hajmi yillar davomida o'sish tendensiyasiga ega bo'lib kelmoqda. Jumladan, 2019-yilda tijorat banklari tomonidan 91 009 mlrd so'm miqdorida depozit jalb qilingan bo'lib, bu ko'rsatkich 2023-yilga kelib 3 barobardan ko'pga oshganligini ko'rish mumkin hamda 241 625 mlrd so'mni tashkil etgan. Mijoz turlari bo'yicha ko'radigan bo'lsak, 70–80 foiz ulush yuridik shaxslarga tegishli bo'lsa-da, oxirgi yillarda ularning ulushi kamayayotganini ko'rishimiz mumkin.

⁵ O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki rasmiy sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

⁶ O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki rasmiy sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Bunga asosiy sabab sifatida aholining bankka bo'lgan ishonchi ortishi natijasida, aholining omonatlari salmog'i jami depozitlarda oshib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Omonov A. A. "Tijorat banklarining resurslarini samarali boshqarish masalalari", i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2008-yil.
2. Sattarov O. B. "O'zbekiston Respublikasi bank tizimi barqarorligini ta'minlash metodologiyasini takomillashtirish", i.f.d. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, 2018-yil.
3. Otamurodov H. H. "Tijorat banklari kredit portfelini boshqarishni takomillashtirish", PhD ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2019-yil.
4. Rasulov T. S., Ziyodilloev X. R. "Tijorat banklari kredit portfelini optimallashtirish", monografiya. – Toshkent, 2024-yil.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "Moliyaviy barqarorlik sharhi" ma'lumotlari. – 2023-yil.
6. Ortiqov U. D. "Tijorat banklari moliyaviy resurslarini boshqarishni takomillashtirish", DSc dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, 2023-yil.
7. Adilov M. M. "Tijorat banklari kredit qo'yilmalari manbalarini optimallashtirish", PhD dissertatsiya avtoreferati. – Toshkent, 2024-yil.
8. Berdiyarov B. T. "Bank resurslarini shakllantirishda bozor mexanizmlari samaradorligi", ilmiy maqola. – "Iqtisodiyot va moliya" jurnali, 2020-yil, №4.
9. G'ulomov S. S., Kattabekov A. K. "Bank ishi nazariyasi va amaliyoti". – Toshkent: "Iqtisodiyot", 2019-yil.
10. Karimov A. N. "Bank tizimidagi innovatsion resurslarni shakllantirish va boshqarish mexanizmlari", monografiya. – Toshkent, 2022-yil.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025-yil, may.

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
